

partially supported by Egypt, Syria and Asia Minor. The battle between the armies of Marcus Aurelius and the legions of Avidius Cassius did not take place. Considering the futility of further fighting, he was killed by his own soldiers. Although Emperor Marcus Aurelius responded to this rebellion with repression, the scale of the repression was smaller than might be expected. Marcus Aurelius was magnanimous to Cassius' family. The revolt of Avidius Cassius made a very unpleasant impression on Marcus Aurelius. The Emperor believed that this whole story did not give him anything positive. Proof of this is the fact that Marcus Aurelius ordered the burning of all files in this case so that no one could accuse him because of them. To prevent similar cases in the future, the Senate forbade anyone to rule the province with which he is associated by origin. Indeed, Cassius started a revolt as governor of Syria, which included his hometown of Cyrrhus.

Key words: *Avidius Cassius, Marcus Aurelius, Emperor, Principate, revolt.*

Одержано редакцією 28.09.2021

Прийнято до публікації 25.10.2021

УДК 94(470+571.6)“189/191”:314.151

DOI: 10.31651/2076-5908-2021-2-114-123

ШВЕЦЬ Ірина Володимирівна,
аспірантка кафедри історії
України та археології
Волинського національного
університету імені Лесі Українки
Orcid ID: 0000-0002-5617-7564
e-mail: irashvetc85@gmail.com

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕСЕЛЕННЯ ДО АМУРСЬКОЇ ТА ПРИМОРСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ СХІДНОГО СИБІРУ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст.

У статті досліджено механізми реалізації колонізаційної політики російської влади у другій половині ХІХ ст., зумовленої необхідністю заселення і освоєння новоприєднаних територій Амурської та Приморської областей Східного Сибіру; проаналізовано нормативно-правову базу та організаційні заходи її реалізації.

Ключові слова: *переселенська політика Росії, російська колонізація Далекого Сходу, переселенське законодавство Росії, Амурська область, Приморська область.*

Постановка проблеми. Аналіз нормативно-правової бази та організаційних заходів російського уряду щодо колонізації Далекого Сходу суттєво розширює розуміння природи і причин масової міграції українців в межах Російської імперії; дозволяє відстежити механізми та інструменти регулювання напрямів, динаміки, соціального і національного складу переселенців; слугує глибшому розумінню політичних, національних, економічних та соціальних процесів даного періоду.

Мета. Аналіз нормативно-правової бази та організаційних заходів російської імперської влади щодо колонізації Амурської та Приморських областей Східного Сибіру у другій половині ХІХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексне дослідження вказаної теми в сучасній українській історіографії не здійснювалося. Окремі її аспекти, через призму причинно-наслідкових зав'язків переселення українців на Схід та переселенської політики Російської імперії, висвітлюються в роботах таких українських істориків, як Ф. Заставний [1], В. Шандра [2], А. Шваб [3].

Переселенська політика російської влади зазначеного періоду, а отже і висвітлення механізмів її реалізації в загальноросійському масштабі, також знайшли своє відображення у роботах дореволюційних та сучасних російських дослідників таких, як О. Кауфман [4], І. Ямзин [5], А. Ремньов [6], В. Кабузан [7].

Виклад основного матеріалу. Розширення Російської імперії супроводжувалося розбудовою на новоприєднаних територіях державно-адміністративної та військової системи з подальшою інтеграцією цих земель в загальноімперський економічний простір. Невід'ємним супутником цих процесів була організація масового переселення із аграрно

перенаселених губерній європейської частини держави. Черговими територіальними надбаннями Росії у середині XIX ст. стали далекосхідні території, які відійшли до неї від Китаю, у результаті укладання Айгунського (1858 р.) та Пекінського (1860 р.) договорів. На території, яка відійшла до Російської імперії за Айгунським договором, 8 грудня 1858 р. утворено Амурську область, а на територіях, отриманих у результаті укладання Пекінської угоди, 31 жовтня 1856 р. утворено Приморську область Східного Сибіру [8, 346- 351].

Першими до колонізації нових територій були залучені козаки (1855–1862). Указ 29 грудня 1858 р. наголошував на необхідності формування Амурського козачого війська, для охорони південно-східного кордону по річках Амур та Уссурі і повернення Росії Приамурського краю [9, 586]. Першопрохідцями далекосхідної колонізації були також висланці та селяни із сусідніх областей і губерній. З квітня 1859 р. було дозволено відпускати до Амуру на заробітки, терміном до трьох років, висланців які були приписані в областях Східного Сибіру. Місцева влада могла задовольнити клопотання поселенця оселитися назавжди за відсутності законних перешкод [10, 351]. У середині 1850-х років в пониззі Амуру оселилися перші селяни з Іркутської губернії і Забайкальської області.

У грудні 1858 р. був затверджений журнал II Сибірського комітету, що визначив правила переселення селян за державний рахунок та власний кошт починаючи з 1859 р. [7, 59]. З 1862 р. заселення козаками припинилось, а здійснювалось лише селянами, колишніми військовими, городянами. Щорічно уряд виділяв на ці цілі 100 тис. рублів [7, 59 – 60].

Вже незабаром, після підписання маніфесту 19 лютого 1861 р., який регламентував процес звільнення селян від кріпосної залежності, 26 березня 1861 р. були затверджені «Правила для поселення росіян і іноземців в Амурській і Приморській областях Східного Сибіру» з виданням відповідного указу Сенату 27 квітня 1861 р. [11, 682 – 685].

Згідно з «Правилами 1861 року» селитися в Амурській і Приморській областях могли всі бажаючі росіяни та іноземці, за власний рахунок, без грошової допомоги з боку держави. Переселення з внутрішніх губерній Росії та Сибіру допускалося при наявності встановлених законом дозволів на переселення. Бажаючі влаштуватися в Амурській і Приморській областях могли приписуватися до міст або купувати земельні ділянки, для цього відводилася вільна державна земля. Переселенці мали вибір – користуватися землею на підставі тимчасового володіння або повної власності. Законодавець також надав можливість обрати спосіб ведення господарства у складі общини або окремим сімейством. Общині чисельністю не менше 15 сімей, відводилась суцільна ділянка землі, але не більше 100 десятин на кожну сім'ю. Такий само максимальний розмір передбачався для користування і окремим сім'ям. Закон передбачав деякі відмінності користування землею в залежності від її географічного розташування. Ділянки землі від вершин р. Уссурі за її течією до моря, надавалися у постійне користування всієї общини. Общинники мали змогу продати її, а общини, що користувалися ділянками землі відведеними в інших місцевостях не могли її продавати або відчужувати іншим шляхом [11, 682 – 685].

Закон забороняв відчуження сімейством отриманої в користування землі. Користування було безкоштовним протягом двадцяти років, після закінчення яких переселенці (як окремі сім'ї так і общини) повинні були сплачувати податки. «Правила 1861 року» зобов'язували обробити отриману в безкоштовне користування землю протягом 5 років та встановлювали право уряду повернути у своє розпорядження необроблену ділянку. Надавалось також право придбати землю у повну власність. Вартість десятини землі становила 3 руб. сріблом на 20 років, після чого могла бути переглянута. Викуплена земля не обкладалася податком за користування. Законодавець допускав наділення землею понад встановлену норму (100 десятин), але тільки шляхом її придбання у власність (по 5 руб. сріблом за десятину). Придбану в повну власність землю могли ділити на власний розсуд на загальній законній підставі. Регламентувалася процедура земельного відводу. Уряд щорічно на свій розсуд визначав місця відведення землі, розпорядження опубліковувалися і оприлюднювалися. Відвід землі здійснювався таким чином, щоб між ділянками призначеними в приватне користування або власність знаходились ділянки, що належали державі. До відведення не включався ліс (лише чагарник, дров'яний ліс). Ділянки відводилися переселенцям за їх

вибором, але перевагу отримував той, хто першим заявляв про свій намір користування або купівлі. Переселенцям видавали особливі свідоцтва на підставі яких вони користувалися землею, а придбання її у власність фіксувалося в офіційному документі – «данной». Відведенню підлягали землі на морському узбережжі від вершин р. Уссурі, а також між р. Уссурі та морським берегом [11, 682 – 685].

Важлива роль відводилася пільгам, які надавалися особам, котрі переселилися в Амурську і Приморську області. Поселенці звільнялися від рекрутської повинності протягом 10 наборів і назавжди від подушного податку. Передбачалося, що після 20 років вони сплачуватимуть поземельний податок за користування землею [11, 682–685]. Половина коштів одержаних за продаж державних земель протягом перших 20 років, залишалася в розпорядженні місцевого керівництва і використовувалася для облаштування життя на місцях (будівництво церков, училищ, доріг та інше).

«Правила 1861 року» обумовлювали підстави приписки переселенців до вже існуючих міст та тих, які будуть засновані. Бажаючі приписатися до міст зберігали звання і пов'язані з ним особисті переваги, якими користувалися в місцях колишнього проживання. Прохання про приписку подавалися на ім'я військових губернаторів областей з коментарями місцевого начальства з колишніх місць проживання. Приписані до міст Амурської і Приморської областей особи зобов'язувалися протягом трьох років «міцно осістись»: спорудити будівлі, розвести сади та городи для отримання доходу, або законним шляхом придбати нерухому власність. Для побудови будинків та інших споруд переселенцям відводилася вільна від державних будівель земля з особливою платою на користь міста. Розмір плати та порядок відведення земель визначався міським товариством з подальшим затвердженням генерал-губернатора Східного Сибіру. Переселенцям до міст надавалися пільги від сплати мит, державних і військових повинностей терміном на 10 років. Вони зобов'язувалися платити тільки збори на користь міст. Міські поселенці Амурської і Приморської областей користувалися правом: вести торгівлю на необмежену суму на всій території областей, на ведення передбаченої законом промислової та ремісничої діяльності, на заснування фабрик і заводів без обмеження їх потужності та інвестицій. Право ставати членами міських товариств мали російські піддані та іноземці за наявності відповідної нерухомої власності. Право голосу отримували також ті, хто був внесений в міську книгу, але ще не придбав власності скориставшись трирічним терміном. Даний порядок приписки до міст вводився у вигляді дозволу на 10 років, після чого міг бути змінений за поданням губернаторів або міських товариств. Роз'яснення питань і вирішення можливих труднощів при введенні в дію «Правил» покладалось на генерал-губернатора Східного Сибіру [11, 682 – 685].

Для стимулювання переселенського руху до Амурської області в 1866 р. запроваджено «Правила про пільги», які передбачали надання переселенцям позики у розмірі 100 руб. на сім'ю, річний запас продуктів та право вибору місця поселення [12, 290].

27 жовтня 1871 р. імператор Олександр II продовжив дію «Правил 1861 року». Переселенці в міста Амурської області до 1 січня 1881 р. звільнялися від усіх мит та державних повинностей, в тому числі і військових [13, 416 – 417]. Через рік схожі пільги поширилися і на переселенців до Приморської області.

7 листопада 1872 р. вийшов указ «Про надання мешканцям Приморської області Східного Сибіру пільг по виплаті мит та виконання державних повинностей». Згідно указу пільги надали міським поселенням Приморської області в оплаті мит та державних повинностей. Сільське та міське населення звільнялося від рекрутського набору [14, 937]. По закінченню чергового десятирічного пільгового періоду у квітні 1881 р. їх було продовжено. Зокрема, було підписано указ «Про продовження пільг міським поселенням Амурської та Приморської областей, стосовно мит та державних повинностей». Державна Рада продовжила пільговий період до 1 січня 1886 року [15, 52].

У 1881 році завершувався пільговий період наданий «Правилами 1861 року» і сільським переселенцям. Генерал-губернатор Східного Сибіру Д.Г. Анучин звернувся з клопотанням до Міністерства внутрішніх справ і Державної Ради щодо їх продовження. 26 січня 1882 р. імператор Олександр III підписав закон «Про деякі зміни в правилах про пільги переселенцям в Приамурському краї», згідно якого з 27 квітня 1881 р. термін пільг

придбання у власність ділянок державної землі російськими підданими продовжувався на 10 років. Пільгові терміни обраховувався з дня прибуття переселенців, у разі їх закінчення раніше 27 квітня 1891 р. податки накладалися лише з цього дня.

Російські піддані, що переселилися в Амурську і Приморську області після 1 січня 1881 р., а також ті хто влаштувався менш ніж за 3 роки до цієї дати, звільнялися протягом перших трьох років від усіх земських повинностей (грошових та натуральних). Всі пільги, що стосувалися сільських переселенців, не надавалися іноземцям, котрі поселилися в Амурській і Приморській областях після 27 квітня 1881 р. Окремі винятки допускалися з дозволу генерал-губернатора Східного Сибіру [16, 26–27].

Отже, законодавчі зміни 1881 р. насамперед стосувалися іноземних громадян, яким відтепер було відмовлено у наданні пільг. У виданні «Колонізація Сибіру у зв'язку із загальним переселенським питанням» це пояснювалося необхідністю попередити вплив «китайського елемента» [12, 292 – 293].

Новий етап у заселенні Далекого Сходу розпочався 1882 р., з моменту встановлення регулярного морського сполучення з європейською частиною імперії. Важливу роль в цьому процесі відіграв «Доброфлот». 1 червня 1882 р. затверджено закон «Про організацію переселень в Південно-Уссурійський край». Закон передбачив утворення Південно-Уссурійського переселенського управління на чолі з завідуючим та «особливою канцелярією», на утримання яких виділяли 8200 рублів в рік [17, 205].

Передбачалось протягом трьох років відправляти морем по 250 сімей за державний рахунок. Бажаючі мали лише власним коштом добратися від колишнього місця проживання до пункту відправлення. Безкоштовними для переселенців був проїзд з Одеси до Владивостока та забезпечення продовольством на півтора року (місячний розрахунок на 1 людину: 60 фунтів борошна (24,6 кг.); 10 фунтів крупи (4,10 кг.)) [18, 33].

Кожній переселенській родині видавали 100 руб. на заготівлю матеріалів для будівництва житла, одну пару коней або биків, одну корову, насіння для польових робіт, насіння овочів, предмети господарського вжитку. Община звільнялася від податкових та викупних заборгованостей, які мали переселенці. Переселенцям в Південно-Уссурійський край відводилося в користування не менше 15 десятин зручної землі на особу, але не більше 100 десятин на сім'ю. Цю землю переселенці могли придбати у будь-який час у власність за ціною 3 руб. за десятину. Перші 5 років звільнялися від державних податків, повинностей, а несли лише обцинні. Далі переселенці, які купили землю у власність, обкладалися поземельним податком, а інші оброчним податком. Передбачалася також пільга на відбування військової повинності. Закон покладав на Міністерство внутрішніх справ визначення кількості переселенців та контроль за прибуття їх до пункту відправки. Одеський генерал-губернатор відповідав за заготівлю і відправку всього необхідного та піклування про прибулих в порт. Військовий губернатор Приморської області та керуючий Південно-Уссурійським переселенським управлінням (першим був Ф.Ф. Буссе) відповідали за влаштування на місці переселенців [17, 205 – 210].

Паралельно з переселенням за державний кошт поширювалася і практика переселення за власний рахунок. У 1884 р. державним коштом було переселено 248 сімей, а власним – 45 сімей. У 1885 р. чисельність приватних переселенців зроста майже втричі – до 131 сім'ї [18, 35].

За розрахунками Ф. Ф. Буссе на облаштування господарства з 5 осіб в Південно-Уссурійському краї, необхідно було щонайменше 600 руб. готівкою (на будинок, худобу, господарський інвентар та продовольство родини з 5 чоловік до першого врожаю). Тому переселенці за власний кошт мали оплатити дорогу та мати 600 руб. на облаштування на місці. З весни 1886 р. особи, які переселялися власним коштом повинні були внести визначену суму перед від'їздом, з них покривалися дорожні витрати, а залишок повертався у Владивостоці. Однак, як зазначив Ф. Ф. Буссе, не всі бажаючі переселитися відповідали цій вимозі і восени були відправлені менш заможні переселенці, яким видали позику [18, 35 – 36].

Починаючи з квітня 1886 р. держава відмовилась від практики безкоштовного переселення. Охочим надавалися лише пільги на проїзд та позики на переселення. Повернення позик здійснювалось по закінченню двох пільгових років, протягом 28 років, щорічними внесками в розмірі 6% з отриманої суми (2% погашення і 4% зростання) [18, 36].

12 травня 1887 р. Державна дума продовжила на 6 років дію «Правил 1882 року про порядок переселення в Південно-Уссурійський край і влаштування переселенців». Надалі зберігалося право на звільнення від податків і грошових повинностей. Змінено порядок повернення позик. Пільговий період збільшено до 5 років, а загальний термін до 33 років [18, 36].

Наприкінці 1880-х років змінюються підходи до кредитування переселенців. Спочатку кожній сім'ї гарантувалося по 600 руб. позики, проте, з 1889 р., згідно розпорядження Міністерства внутрішніх справ, переселенці котрі мали суму в 600 руб. і більше не мали такого права. Менш забезпечені могли отримати грошову допомогу, але з розрахунком щоб надана позика разом з їх власними коштами не перевищувала 600 рублів [18, 36].

18 червня 1892 р. вийшов закон «Про продовження дії правил, які стосувались заселення росіянами та іноземцями Амурської та Приморської областей зі змінами та доповненнями цих правил» (доповненнями від 26 січня 1882 р.). Термін їх дії продовжили ще на 10 років. Надалі переселення здійснювалося власним коштом без фінансової допомоги держави. В новій редакції питання дозволів на переселення викладалося більш детально. Свідoctва на право переселення видавалися місцевими губернськими управліннями тим селянам та міщанам, які виконали вимоги закону про вихід зі складу общин та після продажу майна мали кошти достатні для переселення і облаштування на новому місці без допомоги від держави. Міністру внутрішніх справ надавалося право визначати суму цих коштів за згодою з Приамурським губернатором [19, 477].

Перегляд «Правил 1861 року» у 1892 р. змінив підхід до приватного землеволодіння в далекосхідних областях. Земельні ділянки відведені общинам та сім'ям до впровадження нових положень, могли бути придбані у власність по 3 руб. за десятину. Інші державні землі продавалися переселенцям з дозволу обласного керівництва за ціною, встановленою Приамурським генерал-губернатором для кожної місцевості окремо (не нижче 3 руб. за десятину), розміром не більше 400 десятин. В окремих випадках з дозволу генерал-губернатора норма продажу землі в одні руки могла бути збільшена до 1 тис. десятин. За новими правилами переселенці отримували особливі акти на право користування земельними ділянками, з зазначенням розташування і меж ділянок. Вони також звільнялись на три роки з моменту свого переселення від земських грошових і натуральних повинностей. Нововведення також забороняли купувати землі в Амурській і Приморській областях особам, що не належали до російського підданства [19, 477 – 478].

21 грудня 1892 р. прийнято указ «Про продовження дії правил про переселення в Південно-Уссурійський край», згідно якого дані правила продовжували діяти ще на 5 років з 1893 р. [20, 219 – 220]. Кількість морських суден для перевезення селян було збільшено, а застава для переселенців зменшена до 300 рублів. Корегувалися і обсяги банківських позик для переселенців. Чиновник особливих доручень Переселенського управління О.О. Ріттіх повідомляв, що «за встановленою практикою найвищий розмір державної грошової допомоги – 300 руб. і тільки у виняткових випадках позика могла перевищувати цей розмір до встановлених законом 600 рублів» [21, 82].

На початку 1890-х років зменшувалися і розрахунки на видатки для переселенців. Згідно Циркуляру міністра внутрішніх справ № 11 від 19 лютого 1893 р. для переселення в Амурську область родині з 6 осіб необхідно було мати 375 руб., з яких на початкове господарювання на новому місці передбачалося не менш 100 руб. Загальна сума видатків залежала від виду транспорту. Переселення в Приморську область наземним шляхом обходилося на 100 руб. дорожче як морем. Надалі, від осіб які бажали переселитися в Амурську і Приморську області була потрібна наявність не менше 300 руб. на сім'ю, незалежно від засобів достатніх для оплати дороги [22, 214–215].

У січні 1894 р. Приамурським генерал-губернатором були встановлені «Правила для продажу державних земель в Приморській області» [23, 211–214]. Пізніше вони поширились і на територію Амурської області. Право купити державні землі мали лише російські піддані, на поселення яких у місцевої адміністрації не було перешкод. У Правилах зазначалось, що землі призначені для продажу, попередньо вносилися до затвердженого владою плану, проте, могли продаватися і наділи, які до нього не потрапили. У таких випадках охочі мали подати прохання військовому губернатору з додатком плану, на якому вказані межі ділянки, її місцезнаходження, наявні на ньому будови [23, 211].

13 травня 1895 р. положенням Комітету Сибірської залізниці (КСЗ) приватним особам було заборонено набувати у власність землі в районі Уссурійської залізниці, а також поряд з проєктованою Амурською залізницею. Продаж всіх інших державних земель в межах Амурської і Приморської областей допускався лише з дозволу Приамурського генерал-губернатора. У звіті КСЗ пояснювалося, що ці обмеження запроваджено з метою збереження за державою прилеглих до Амурської і Уссурійської залізниць земельних площ. Незабаром були встановлені більш точні кордони невідчужуваних земель, а саме смуга шириною в 100 верст в кожную сторону від Уссурійської залізниці та запроєктованої Амурської залізниці [24, 290].

У червні 1894 р., задля посилення захисту державного кордону, до Уссурійської лінії вийшов закон «Про заселення козаками прикордонної смуги Приамурського краю», а в квітні 1895 р. «Про устрій козаків Забайкальського козачого війська, що переселилися в Приморську область до полотна Уссурійської ділянки Сибірської залізниці» [25, 369 – 370; 26, 195], що зумовило третє козацьке переселення на Далекий Схід. До переселення залучалися також нижчі військові чини. Після відставки із військової служби вони мали право клопотати про поселення з сім'ями в губерніях і областях Азійської Росії [27, 322 – 323].

У 1898 році, у зв'язку із закінченням терміну дії «Правил 1882 року» (з змінами та доповненнями), які регламентували переселення морем в Південно-Уссурійський край, Комітет Сибірської залізниці продовжив їх до 27 квітня 1901 р. і поширив їх дію на місцевості, прилеглі до Північно-Уссурійської залізниці. Це ж положення скасовувало Південно-Уссурійське переселенське управління. 31 січня 1899 р. управління переселенською справою в Уссурійському краї покладалося на чиновників з особливих доручень Переселенського управління [28, 220 – 221].

У 1890-их роках переселенський рух, насамперед у зв'язку із налагодженням залізничного сполучення, досяг значних масштабів. У зв'язку з неготовністю прийняти всіх охочих, в січні 1899 р. Міністр внутрішніх справ видав Циркуляр № 1, яким тимчасово обмежувалася видача дозволів на переселення в Амурську область. Намір стримати переселенський рух пояснювався крайніми труднощами сполучення через Забайкалля, яке відновилось лише з проведенням залізниці від Іркутська до Стрітенська [29, 80 – 81].

Висновки. У другій половині ХІХ ст. одним із стратегічних завдань російської влади стало заселення територій, які увійшли до складу Російської імперії на півдні Далекого Сходу. Для реалізації цього завдання розроблено необхідну нормативно-правову базу та запроваджено дієві механізми економічного та пільгового стимулювання переселенців. Активізації переселенського руху слугувало налагодження сухопутних та морських комунікацій.

Значних масштабів переселення до новоутворених Амурської та Приморської областей Східного Сибіру припадає на другу половину 1890-х років і пов'язане із налагодженням залізничного сполучення. Спочатку до заселення Амурської та Приморської областей, окрім козаків та військових, уряд намагався залучити забезпечених переселенців, які самостійно могли облаштуватися на необжитих землях. Необхідність як найшвидшого заселення нових територій, зумовила встановлення досить широкого кола пільг, які надавались як російським так і іноземним громадянам. Правда, після 1881 р. дозвіл на поселення іноземців, через побоювання великого напливу китайців, був скасований.

Впорядкованості та контролю переселенського процесу слугували запровадження різного роду обмежень та дозвільної системи на переселення, які впливали на динаміку переселенського руху, його географію, соціальний та національний склад.

Список використаної літератури

1. Заставний Ф. Д. Східна українська діаспора / Ф. Заставний. – Львів : Світ, 1992. – 170 с.
2. Шандра В. С. Переселення українців у Російській імперії / В. Шандра // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2011. – Т. 8 : Па – Прик. – С. 135.
3. Шваб А. Еміграційна політика Польщі (1918–1939) : монографія / А. Шваб. – Луцьк : ВМА «Терен», 2014. – 492 с.; Шваб А. Участь населення Волинської губернії в колонізації Сходу Російської імперії / А. Шваб // Модернізаційні процеси на Волині в ХІХ – на початку ХХ ст. : зб. наук. праць. – Луцьк : Вежа-Друк, 2018. – С. 222 – 241.

4. Кауфман А. А. Переселение и колонизация / А. Кауфман. – Санкт-Петербург : Общественная польза, 1905. – 349 с.
5. Ямзин И. Переселенческое движение в России с момента освобождения крестьян / И. Ямзин. – Киев, 1912. – 198 с.
6. Ремнев А. В., Суворова Н. Г. Колонизация Азиатской России: имперские и национальные сценарии второй половины XIX – начала XX века / А. В. Ремнев, Н. Г. Суворова. – Омск : Наука, 2013. – 248 с.
7. Кабузан В. М. Дальневосточный край в XVII – начале XX вв. (1640 – 1917). Историко-демографический очерк / В. М. Кабузан. – Москва : Наука, 1985. – 260 с.
8. Губернии Российской империи. История и руководители. 1708–1917. – Москва: Объединённая редакция МВД России, 2003. – 480 с.
9. О образовании Амурского казачьего войска // Полное собрание законов Российской империи (далее ПСЗ РИ). Собрание второе. Т. XXXIII. Отделение 2. 1858. Ст. 33988.
10. О дозволении ссыльнопоселенцам, причисленным к волостям по Восточной Сибири, отправляться в Приамурский край для заработков, на продолжительные сроки, и водворяться там навсегда // ПСЗ РИ. Собрание второе. Т. XXXIV. Отделение 1. 1859. Ст. 34365.
11. О правилах для поселения русских и иностранцев в Амурской и Приморской областях Восточной Сибири // ПСЗ РИ. Собрание второе. Т. XXXVI. Отделение 1. 1861. Ст. 36928.
12. Россия. Комитет Сибирской железной дороги. Колонизация Сибири в связи с общим переселенческим вопросом // Изд. канцелярии Комитета министров. – СПб. : Государственная типография, 1900. – 392 с.
13. О продолжении срока льгот городским поселениям Амурской области // ПСЗ РИ. Собрание второе. Т. XLVI. Отделение 2. 1871. Ст. 50071.
14. О предоставлении жителям Приморской области Восточной Сибири льготы в платеже пошлин и отправлении государственных повинностей // ПСЗ РИ. Собрание второе. Т. XLVII. Отделение 2. 1872. Ст. 51506.
15. О продлении льгот городским поселениям Амурской и Приморской областей в платеже пошлин и государственных повинностей // ПСЗ РИ. Собрание третье. Т. 1. 1 марта 1881 – 31 декабря 1881. Ст. 113.
16. О некоторых изменениях в правилах о льготах переселенцам в Приамурском крае // ПСЗ РИ. Собрание третье. Т. II. 1882. Ст. 633.
17. Об организации переселений в Южно-Уссурийский край // Сборник главнейших официальных документов по управлению Восточною Сибирью. Т. 2. Переселение русских людей в Приамурский край. Вып. 2. Переселение русских людей в Приамурский край. – Иркутск, 1883. – 434 с.
18. Буссе Ф.Ф. Переселение крестьян морем в Южно-Уссурийский край в 1883–1893 годах / Ф.Ф. Буссе. – СПб. : Общественная польза, 1896. – 232 с.
19. О продлении действия правил, касающихся поселения русских и иностранцев в Амурской и Приморской областях и об изменении и дополнении сих правил // ПСЗ РИ. Собрание третье. Т. XII. 1892. Ст. 8755.
20. О продлении действия правил о переселении в Южно-Уссурийский край (одел I) // Справочные издания Переселенческого управления Министерства внутренних дел. Выпуск VIII. Сборник узаконений и распоряжений о переселении. – СПб.: Тип. Мин-ва внутр. дел., 1901. – 499 с.
21. Риттих А. А. Переселенческое и крестьянское дело в Южно-Уссурийском крае. Отчёт по командировке чиновника особых поручений Переселенческого управления / Справочные издания Переселенческого управления Министерства внутренних дел. – СПб.: Министерство внутренних дел, 1899. – 154 с.
22. Циркуляр министра внутренних дел от 19 февраля 1893 г. № 11 // Справочные издания Переселенческого управления Министерства внутренних дел. Выпуск VIII. Сборник узаконений и распоряжений о переселении. – СПб.: Тип. Мин-ва внутр. дел., 1901. – 499 с.
23. Правила, установленные Приамурским генерал-губернатором для продажи в Приморской области казённых земель от 23 января 1894 г. // Справочные издания Переселенческого управления Министерства внутренних дел. Выпуск VIII. Сборник узаконений и распоряжений о переселении. – СПб.: Тип. Мин-ва внутр. дел., 1901. – 499 с.
24. Об ограничении прав местных властей по продаже казённых земель в Амурской и Приморской областях // ПСЗ РИ. Собрание третье. Т. XV. 1895. Ст. 11665.
25. О заселении казаками пограничной полосы Приамурского края // ПСЗ РИ. Собрание третье. Т. XIV. 1894. Ст. 10728.

26. Об устройстве казаков Забайкальского казачьего войска, переселившихся в Приморскую область к полотну Уссурийского участка Сибирской железной дороги // ПСЗ РИ. Собрание третье. Т. XV. 1895. Ст. 11548.
27. О водворении нижних воинских чинов в районе Сибирской железной дороги // ПСЗ РИ. Собрание третье. Т. XVI. Отделение 1. 1896. Ст. 12836.
28. О пересмотре высочайше утверждённых 21 декабря 1892 г. правил о переселении в Южно-Уссурийский край (отдел I и ст. 2 и 3 отдела II) // Справочные издания Переселенческого управления Министерства внутренних дел. Выпуск VIII. Сборник узаконений и распоряжений о переселении. – СПб.: Тип. Мин-ва внутр. дел., 1901. – 499 с.
29. Циркуляр министра внутренних дел от 9 января 1899 г. № 1 // Справочные издания Переселенческого управления Министерства внутренних дел. Выпуск VIII. Сборник узаконений и распоряжений о переселении. – СПб. : Тип. Мин-ва внутр. дел., 1901. – 499 с.

References

1. Zastavny, F. D. (1992). *Eastern Ukrainian Diaspora*. Lviv: Svit (in Ukr.)
2. Shandra, V. S. (2011). *Resettlement of Ukrainians in the Russian Empire. Encyclopedia of the History of Ukraine: in 10 volumes / editor: V. A. Smoliy (chairman) and others*. Т. 8 (in Ukraine).
3. Shvab, A. (2014). *Emigration policy of Poland (1918–1939): monograph*. Lutsk: VMA “Teren”;
- Schwab, A. (2018). *Participation of the population of the Volyn province in the colonization of the East of the Russian Empire. Modernization processes in Volyn in the XIX - early XX century: collection. sciences work*, 222–241 (in Ukr.)
4. Kaufman, A. A. (1905). *Resettlement and colonization*. St. Petersburg: Public Benefit (in Russ.)
5. Yamzin, I. (1912). *Resettlement movement in Russia since the liberation of the peasants*. Kiev (in Russ.)
6. Remnev, A. V., Suvorova, N. G. (2013). *Colonization of Asian Russia: imperial and national scenarios of the second half of the 19th - early 20th century*. Omsk: Nauka (in Russ.)
7. Kabuzan, V. M. (1985). *Far Eastern Territory in the XVII - early XX centuries. (1640-1917). Historical and demographic sketch*. Moscow: Nauka (in Russ.)
8. *Provinces of the Russian Empire. History and leaders. 1708-1917*. (2003). Moscow: United edition of the Ministry of Internal Affairs of Russia (in Russ.)
9. *About the formation of the Amur Cossack army // Complete collection of laws of the Russian Empire (hereinafter PSZ RI). Second collection*. Т. XXXIII. Branch 2. 1858. Art. 33988 (in Russ.)
10. *On the permission of exiled settlers, numbered among the volosts in Eastern Siberia, to go to the Amur Territory to earn money, for long periods, and settle there forever // PSZ RI. Second collection*. Т. XXXIV. Branch 1. 1859. Art. 34365 (in Russ.)
11. *On the rules for the settlement of Russians and foreigners in the Amur and Primorsky regions of Eastern Siberia // PSZ RI. Second meeting*. Т. XXXVI. Branch 1. 1861. Art. 36928 (in Russ.)
12. *Russia. Committee of the Siberian Railway. Colonization of Siberia in connection with the general resettlement issue*. (1900). Ed. Office of the Committee of Ministers. SPb. (in Russ.)
13. *On the extension of the period of benefits for urban settlements of the Amur region // PSZ RI. Second meeting*. Т. XLVI. Branch 2. 1871. Art. 50071 (in Russ.)
14. *On the provision of privileges to the residents of the Primorsky region of Eastern Siberia in the payment of duties and the administration of state duties // PSZ RI. Second meeting*. Т. XLVII. Branch 2. 1872. Art. 51506 (in Russ.)
15. *On the extension of benefits for urban settlements of the Amur and Primorsk regions in the payment of duties and government duties // PSZ RI. Third meeting*. Т. 1. March 1, 1881 - December 31, 1881. Art. 113 (in Russ.)
16. *On some changes in the rules on benefits for migrants in the Amur Territory // PSZ RI. Third meeting*. Т. II. 1882. Art. 633 (in Russ.)
17. *On the organization of resettlement to the South Ussuri region // Collection of the main official documents on the management of Eastern Siberia*. Т. 2. Resettlement of Russian people to the Amur region. Issue 2. Resettlement of Russian people to the Amur region. Irkutsk, 1883 (in Russ.)
18. Busse, F. F. (1896). *Resettlement of peasants by sea to the South Ussuri region in 1883-1893*. SPb. : Public Benefit (in Russ.)
19. *On the extension of the rules concerning the settlement of Russians and foreigners in the Amur and Primorsky regions and on the amendment and addition of these rules // PSZ RI. Third meeting*. Т. XII. 1892. Art. 8755 (in Russ.)
20. *On the extension of the rules on resettlement to the South Ussuri region (Section I) // Reference publications of the Resettlement Department of the Ministry of Internal Affairs. Issue VIII. Collection of legalizations and orders for resettlement*. 1901 (in Russ.)

21. Rittich, A. A. (1899). *Resettlement and peasant business in the South Ussuri region. Report on the business trip of an official of special assignments of the Resettlement Administration* / Reference publications of the Resettlement Administration of the Ministry of Internal Affairs. SPb. : Ministry of the Interior (in Russ.)
22. *Circular of the Minister of Internal Affairs of February 19, 1893 No. 11* // Reference publications of the Resettlement Department of the Ministry of Internal Affairs. Issue VIII. Collection of legalizations and orders for resettlement. 1901 (in Russ.)
23. *The rules established by the Amur Governor-General for the sale of state-owned lands in the Primorsky region of January 23, 1894* // Reference publications of the Resettlement Department of the Ministry of Internal Affairs. Issue VIII. Collection of legalizations and orders for resettlement. 1901 (in Russ.)
24. *On the restriction of the rights of local authorities to sell state land in the Amur and Primorsky regions* // PSZ RI. Third meeting. T. XV. 1895. Art. 11665 (in Russ.)
25. *On the settlement of the border strip of the Amur Territory by Cossacks* // PSZ RI. Third meeting. T. XIV. 1894. Art. 10728 (in Russ.)
26. *About the device of the Cossacks of the Trans-Baikal Cossack army who moved to the Primorsk region to the track of the Ussuriysk section of the Siberian railway* // PSZ RI. Third meeting. T. XV. 1895. Art. 11548 (in Russ.)
27. *On the establishment of lower military ranks in the area of the Siberian railway* // PSZ RI. Third meeting. T. XVI. Branch 1. 1896. Art. 12836 (in Russ.)
28. *On the revision of the rules on resettlement to the South Ussuriysk Territory, which were imperially approved on December 21, 1892 (Section I and Articles 2 and 3 of Section II)* // Reference publications of the Resettlement Department of the Ministry of Internal Affairs. Issue VIII. Collection of legalizations and orders for resettlement. 1901 (in Russ.)
29. *Circular of the Minister of Internal Affairs of January 9, 1899 No. 1* // Reference publications of the Resettlement Department of the Ministry of Internal Affairs. Issue VIII. Collection of legalizations and orders for resettlement. 1901 (in Russ.)

SHVETS Iryna, Graduate student of the Department of History of Ukraine and Archeology of Volyn National University named after Lesya Ukrainka,
e-mail: irashvetc85@gmail.com

REGULATORY AND ORGANIZATIONAL REGULATION OF RESETTLEMENT TO THE AMUR AND PRIMORSKY REGIONS OF EASTERN SIBERIA IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY

Abstract. Introduction. *The article examines the resettlement policy of the Russian government in the second half of the XIX century, due to the need to settle and develop the newly annexed territories of the Amur and Primorye regions of Eastern Siberia. The normative-legal base and organizational measures are analyzed for the implementation of the Russian resettlement policy of the second half of the XIX century.*

Methods. *The research methodology is based on the principles of historicism, objectivity of systematization and scientificity using general scientific (analysis, synthesis, scientific abstraction) and special-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic) methods.*

Results. *It is established that the Russian authorities in the second half of the XIX century developed effective legal and economic mechanisms for the colonization of sparsely populated and newly annexed territories of Eastern Siberia. The main tools for stimulating the resettlement movement were: organization of communication and free transportation of the first migrants; establishment of sea and later railway connections; granting land plots to private ownership on preferential terms; introduction of various types of tax benefits; providing long-term loans; financial and material assistance for local development; exemption from military service, etc. The implementation of the measures resulted in mass migration of the population from the agrarian overpopulated Ukrainian provinces, which contributed to the military, political and economic integration of these territories into the Russian Empire.*

Purpose. *To analyze the legal framework and organizational measures of the Russian authorities for the colonization of the Amur and Primorye regions of Eastern Siberia in the second half of the XIX century.*

Originality. *It's fulfilled a comprehensive analysis of regulations of the Russian government and provincial administrations on the promotion and regulation of the resettlement movement. Mechanisms and tools are traced for regulating the directions, dynamics, geography of settlement, social and national composition of migrants. A number of normative legal acts published in the Complete Collection of Laws of the Russian Empire and in the Collection of Legislation and Ordinances on Resettlement have been introduced into scientific circulation.*

Conclusion. *One of the strategic tasks of the Russian government was the settlement of the newly annexed territories in the south of the Far East in the second half of the XIX century. The establishment of land and sea communications served to intensify the migration movement. Significant scale of resettlement to the newly formed Amur and Primorsky regions of Eastern Siberia reached in the second half of the 1890s and is associated with the establishment of railway connections. Initially, in addition to the Cossacks and the military, the government tried to attract wealthy migrants to settle in the Amur and Primorsky regions, who could settle on uninhabited lands on their own. The need to settle new territories as soon as possible led to the establishment of a wide range of benefits provided to both Russian and foreign citizens. In 1881, the permission to settle foreigners was revoked due to fears of a large influx of Chinese. It was served by the introduction of various restrictions and permitting system for resettlement, which affected the dynamics of the resettlement movement, its geography, social and ethnic composition in order to control the resettlement process. The study of this problem significantly expands the understanding of the reasons for the mass migration of the Ukrainian population to the east of the Russian Empire and gives grounds to claim that Ukrainians played a key role in the colonization of the Far East.*

Key words: *resettlement policy of Russia, Russian colonization of the Far East, migration legislation of Russia, Amur region, Primorsky region.*

Одержано редакцією 1.10.2021
Прийнято до публікації 25.10.2021

УДК 94(438)“1943/1945”:323.1
DOI: 10.31651/2076-5908-2021-2-123-135

ШВАБ Анатолій Георгійович,
доктор історичних наук, професор
кафедри історії України та археології
Волинського національного
університету імені Лесі Українки
Orcid ID: 0000-0001-6864-1726
e-mail: anatoliyshvab@gmail.com,

ШВАБ Лариса Петрівна,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії
Волинського національного
університету імені Лесі Українки
Orcid ID: 0000-0002-9202-8910
e-mail: lesyashvab@gmail.com,

ШВАБ Мар'яна Анатоліївна,
кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри політології
та публічного управління
Волинського національного
університету імені Лесі Українки.
Orcid ID: 0000-0002-6777-4313
e-mail: Shvab.Mariana@gmail.com

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ПОЛЬСЬКИХ КОМУНІСТІВ У 1943–1945 рр.

У статті розглянуто проблематику вирішення питань національних меншин польськими комуністичними колами, що перебирали владу в Польщі в роки Другої світової війни й перші повоєнні роки. Практикуючи комбіновану й змінювану продовж десятків років історії ПНР модель національної політики, комуністи прагнули до створення мононаціональної держави, реалізуючи омріяну програму польських націоналістів міжвоєнної Польщі.

Ключові слова: *національна політика, національна меншина, «Народна Польща».*

Постановка проблеми. Для означення політики держави щодо відмінних етнічних груп, які проживають на її території, вживають кілька понять: «етнічна політика» (особливо